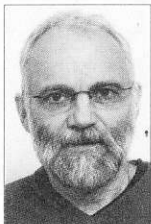

– Klimakvoter ved flyreiser vil i liten grad bidra til å redusere flytrafikken!

En mental klimaendring

Øystein Nystad

Ove Jakobsen

TEKST:

Høgskolelektor Øystein Nystad og professor Ove Jakobsen

Senter for økologisk økonomi og etikk, Handelshøgskolen i Bodø

– De pengene som samles inn gjennom salg av klimakvoter ved flyreiser kan brukes til mange gode miljøformål i fattige land, men klimakvotene vil i liten grad bidra til å redusere flytrafikken. Klimakvoter bidrar derfor bare til å reparere noen av de miljøproblemene som følger i kjølvannet av det moderne forbrukersamfunnet, hevder høgskolelektor Øystein Nystad og professor Ove Jakobsen i denne kronikken.

– Det går med like mye korn til å produsere 100 liter biodiesel som det kreves for å brøfø et menneske i ett år.

er nødvendig

– Erkjennelsen av at klimaendringene for en stor del er et resultat av menneskelig handling har ført til økende miljøengasjement nasjonalt og globalt.

Politikere, teknologer og økonomer bidrar i økende grad i diskusjonen om hvordan utfordringene bør håndteres. Politikerne foreslår nye reguleringstiltak, teknologene setter i gang nye forskningsprosjekter og økonomene introduserer markeds- og pris-mekanismene på stadig nye områder. Forslagene til løsninger avhenger naturlig nok av hvilket ståsted de betraktes ut fra, skriver kronikkforfatterne.

I denne artikkelen argumenterer vi for at realistisk problemforståelse og hensiktsmessige løsninger forutsetter et gjennomtenkt forhold til valg av virkelighetsoppfatning. Mange av de tiltakene som blir lansert for å løse miljøutfordringen bygger på en mekanistisk oppfatning av hvordan natur og samfunn er satt sammen og fungerer. Den mekanistiske virkelighetsoppfatningen har siden 1700-tallet preget naturvitenskapelig forskning og mange disipliner innenfor samfunnsvitenskapene. En sentral målsetning innenfor denne tradisjonen er å komme frem til kunnskap som gir menneskene økt makt og kontroll over naturen. I dag tenker de færreste på at vi mer eller mindre ubevisst betrakter verden omkring oss som en maskin som kan repareres og oppgraderes gjennom teknologiske inngrep. Det er derfor ikke så merkelig at mange synes å tro at de fleste av dagens alvorlige miljøutfordringer kan bli løst gjennom utvikling av ny teknologi. Forutsetningen er at teknologiske nyvinninger skal gjøre det mulig å reparere de skadene forbrukersamfunnet har påført miljøet uten at vi legger om livsstilen i nevneverdig grad. Når vi samtidig vet at mange av de alvorligste miljøutfordringene skyldes den teknologiske utviklingen kan situasjonen fortone seg paradoksal. Utslipp av klimagasser som for eksempel CO₂ og metan, er illustrerende virkninger av mekaniseringen av samfunnet.

forordningene skyldes den teknologiske utviklingen kan situasjonen fortone seg paradoksal. Utslipp av klimagasser som for eksempel CO₂ og metan, er illustrerende virkninger av mekaniseringen av samfunnet.

Må se sammenhenger

Generelt kan vi si at de klimaendringene vi er vitne til i dag skyldes en økende ubalanse mellom naturens bærekraft og veksten i den globale økonomien. Selv om det er mulig å redusere forbruket av naturressurser og forurensende utslipp gjennom forbedret teknologi og salg av CO₂-kvoter på et marked er det lite sannsynlig at det er mulig å oppnå en tilstrekkelig reduksjon uten mer grunnleggende endringer. I henhold til konklusjonen i UNEP's rapport (GEO 2000) er det nødvendig å redusere ressursbruken til 1/10 del av dagens nivå. Motstanden mot slike dramatiske reduksjoner i produksjon og forbruk er knyttet opp mot frykten for at velstanden i samfunnet vil falle drastisk.

For å oppdage at løsningen på miljøutfordringene krever andre tiltak enn de som kommer tilsyne gjennom mekanismens perspektiv er det nødvendig å reflektere over alternative måter å forstå naturen

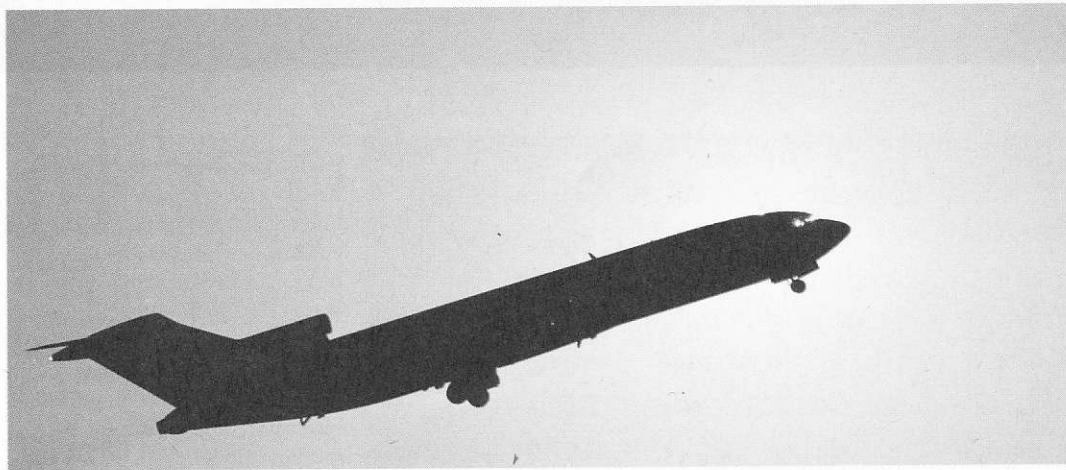
på. Dersom vi betrakter virkeligheten ut fra et organisk perspektiv blir egenskaper som sammenheng, endring og kompleksitet mer fremtredende. Dersom vi setter spørsmålet om kjøp av klimakvoter ved flyreiser inn i et organisk perspektiv blir utfordringen å finne ut hvordan tiltaket griper inn i andre sider ved miljø- og samfunnsutviklingen. På den ene siden er det åpenbart at de pengene som samles inn gjennom salg av klimakvoter kan brukes til mange gode miljøformål i fattige land. På den andre siden er det sannsynlig at klimakvotene i liten grad bidrar til reduksjoner i flytrafikken. Dermed kan vi si at salg av klimakvoter bidrar til å reparere noen av de miljøproblemene som følger i kjølvannet av det moderne forbrukersamfunnet. Ettersom tiltaket ikke bidrar til å stille spørsmål ved grunnleggende verdier kan vi ikke forvente at det bidrar til endringer innenfor sektorer som direkte eller indirekte har sammenheng med klimaendringene, for eksempel takten i oljeutvinning, sentralisering av bosetting, utbygging av jernbane, utvikling av internettbasert kommunikasjon, økt satsning på økologisk landbruk, kortreiste produkter osv.

Visjonen om bærekraftig utvikling har dermed lett for å forsvinne dersom mekanistiske verdier som effektivitet, lønnsomhet og vekst står i høysetet. I flere forskningsrapporter blir det argumentert for at det ikke er mulig å endre årsakene bak de dramatiske klimaendringene som er i ferd med å endre livsbetingelsene på jorden innenfor mekanismens reduksjonistiske verdensbilde. Utfordringene bare kan håndteres på en adekvat måte innenfor et helhetlig organisk perspektiv.

Løsningen av ett problem kan skape nye

Problemet ved å fokusere på løsninger basert på enkeltstående tiltak er at de komplekse sammen-

– Når vi samtidig vet at mange av de alvorligste miljøutfordringene skyldes den teknologiske utviklingen kan situasjonen fortone seg paradoksall!

hengene ikke blir synlige. En reduksjonistisk tilnærming gir samtidig rom for vitenskapelig spesialisering som «koloniserer» avgrensede problemområder uten at sammenhengen mellom dem blir diskutert. Dersom utfordringene ikke settes inn i en større sammenheng kan det lett oppstå situasjoner der løsningen av ett problem bidrar til å skape nye. Når utslippene av CO₂ foreslås redusert gjennom bruk av biodiesel kan vi fort havne i en situasjon der produksjon av drivstoff til transport reduserer mulighetene til å produsere matvarer til mennesker. Det går med like mye korn til å produsere 100 liter drivstoff som det kreves for å brøfå et menneske i ett år. Problemet kan også illustreres gjennom et eksempel fra arbeidsmarkedet. Når problemer knyttet til at mennesker som blir sagt opp som en følge av økte krav til effektivisering og lønnsomhet blir løst gjennom attraktive sluttpakker og tilbud om førtidspensjonering eller uføretrygd bidrar det til å forsterke mangelen på arbeidskraft i Norge. I tillegg blir de berørte menneskene fratatt en viktig arena for sosialt samspill. På denne måten vil tiltak som bidrar til å sikre bedriftsøkonomisk lønnsomhet bidra til å redusere livskvaliteten til mange berørte mennesker.

Helheten utgjør mer enn summen av delene

For å løse problemene er det etter vår mening hensiktsmessig å trenge litt dypere inn i materien og stille spørsmål ved grunnleg-

gende samfunnsverdier og økonomiske modeller. Dersom vi i erstatter det mekanistiske med et organisk verdensbilde blir vi oppmerksomme på sammenhenger og prosesser som gjør bildet mer nyansert og komplekst. Den organiske virkelighetsoppfatningen har, innenfor vår kulturkrets, røtter tilbake til den greske filosofen Aristoteles. En organisk virkelighetsoppfatning kjennetegnes blant annet av at helheten utgjør mer enn summen av delene og at levende systemer ikke er determinert slik det mekanistiske paradigmet forutsetter. Det innebærer at løsningen av miljøproblemer forutsetter mer enn ny teknologi og mer marked. Spørsmål knyttet til for eksempel livskvalitet, samfunnsansvar, økonomisk utvikling og fordeling av goder inngår som sentrale elementer i denne diskusjonen. Med utgangspunkt i en organisk virkelighetsoppfatning vil de valgene vi foretar i dag både avhenge av våre kunnskaper om fortiden og våre visjoner om fremtiden. I tillegg til økt innsikt i årsakene bak den negative miljøutviklingen har vi dermed også behov for økt fokus på visjoner om hvilken fremtid vi ønsker. Det er vi som fellesskap, som har ansvar for lede utviklingen i ønsket retning.

Mens klimavoter i et organisk perspektiv bidrar til å tilslore nødvendigheten av grunnleggende endringer er tiltaket positivt ut fra et mekanisk perspektiv siden det bidrar til å reparere skadene av en uønsket aktivitet. Vi kan dermed si at kjøp av klimavoter bidrar til å opprettholde dagens atferd fordi

vi kan kjøpe oss fri fra opplevelsen av de negative konsekvensene. Vi kan dermed kjøpe oss tillatelse til å reise med fly hvor vi måtte ønske ved å betale for klimavoter.

Høy livskvalitet

Ut fra et organisk perspektiv er ikke nedgangen i materielt forbruk nødvendigvis negativt. Forklaringen er at når fokus endrer seg fra velstand til livskvalitet blir andre verdier synlige enn de som teller med i en økonomisk velferdsanalyse. Med referanse til Aristoteles som diskuterte betingelsene for det gode liv i det gode samfunn, argumenterer vi for at betingelsene for økt livskvalitet avhenger av mer enn materiell velstand. Aristoteles skiller mellom;

- Et behagelig liv – med størst mulig nytte overskudd
- Et godt liv – mulighet til å utnytte mest mulig av sitt potensial
- Et meningsfullt liv – bidra til å virkeliggjøre verdier utenfor seg selv

Høy livskvalitet forutsetter at alle de tre nivåene er tilstede, ikke bare hos den enkelte men i samfunnet generelt. Tilgangen på velferdsgoder er en nødvendig forutsetning for «et behagelig liv». «Et godt liv» krever i tillegg at forholdene legges til rette slik at hvert enkelt menneske får muligheten til å utvikle flere sider av seg selv. For å oppnå et godt liv er det dermed mye som taler for at «tid» blir en viktigere ressurs enn «penger». For å leve «et meningsfullt liv» er det

nødvendig at den enkelte bidrar til å fremme formål som overskrider selvet. Det vil si at vi engasjerer oss i ego-overskridende aktiviteter som fremmer andre menneskers (eller naturens) ve og vel. Det vil si at når individualismen utvikler seg i retning av egoisme reduseres mulighetene for å leve et meningsfullt liv.

Livskvalitet er dermed på den ene siden basert på «relasjoner» (mennesket-i-fellesskapet) i stedet for egosentrisme. Dersom livskvalitet reduseres til et individuelt fenomen taper vi meningsdimensjonen. På den andre siden er livskvalitet en «prosess» som ikke kan reduseres til en tilstand. Ut fra denne forståelsen av livskvalitet blir det forståelig at undersøkelser fra en rekke ulike land viser at opplevd livskvalitet synker når velstands nivået overskrider visse grenser. En mulig forklaring på at nordmenn blir «rikere og surere», og at norske barn er mest misfornøyd i Europa kan være at den ensidige fokuseringen på kvantitativ velstandsvekst har fortrent mulighetene til å forbedre livskvaliteten. Ved å øke fokuseringen på mulighetene til å leve «et godt og meningsfullt liv» mener vi det er mulig å øke livskvaliteten både nasjonalt og globalt, selv om forbruket av naturressurser reduseres kraftig. Det er en viktig forutsetning at økonomien utvikles slik at den bidrar til å fremme en rettferdig fordeling av ressurser og forbruksmuligheter.

Samarbeid fremfor markedsstyring

For å unngå ensidig fokusering på effektivisering og økonomisk vekst er det viktig å stille spørsmål ved hvilke perspektiver og verdier som går tapt innenfor vår virkelighetsoppfatning. For å belyse problemstillingen er det viktig at et mangfold av perspektiver er representert og blir vektlagt. Dette forutsetter utvikling av egnede arenaer for dialog og samhandling lokalt, regionalt og globalt. Det finnes en rekke eksempler på at samarbeid åpner for helhetlige løsninger i sterkere grad enn konkurransebasert markedsstyring.